

SPOVEDANII

„... sage citoyen du vaste univers”.

La Fontaine

Pirgu o luase dar spre Posta, noi spre Sarindar. Ceata se făcea tot mai deasa, umezeala mai pătrunzătoare. Intrărăm în localul cel mai apropiat, la Durieu, în dosul Băncii Naționale și ne aleseram în fund masa, în colțul cel mai ferit. Dar, în acea seară, prietenul nu era în apele lui: nu povestea, nu bea, nu fuma. Ofta doar întruna și se ștergea la ochi. După ciudata bucurie ce nici cu un ceas înainte îi făcuse nu mai puțin ciudata ocara a Penei, el căzuse într-o întristare deopotrivă ciudată. Atât de terciuit nul mai văzusem până atunci. Îl pândeam discret, stând ca în asemenea clipe ușurare se afla în destăinuire, simțeam că așa ceva nu era departe. Și nu mansomam: îndata ce se reculesc puțin, cu glas șovăitor el începu:

— Îți sunt dator o lămurire, amicul meu. Nu știu cum ți s-a părut ca până acum nu ți-am spus cine sunt dar, te rog, iartama; nu a fost într-adins. De dragul dumitale care mi-ai arătat atâta prietenie, am voit, din capul locului, să-mi calc hotărârea de a rămâne „incognito” timpul cât voi fi silit să zăbovesc pe aici și dacă nu am făcut încă, e numai fiindcă a lipsit prilejul. Aveam de povestit atâtea altele! Cu dumneata mi-a plăcut să re trăiesc treizeci de ani de călătorii, tot cu dumneata, de nu te plictisește, îmi voi retrăi astaseara copilăria și întâia tinerețe.

Pentru aceasta ne vom întoarce în București, deoarece de felul meu sunt bucureștean; lumina zilei am văzut-o pe Podul de pamânt, în casele părintești din fata Viisoarei. De vita sunt însă străin – și aici, întremându-se deodată, glasul i se polei parca de trufie.

...sunt grec, urma el, și nobil, mediteranean; cei mai vechi străbuni ce-mi cunosc erau, în suta a șaisprezecea, tâlhari de apa, oameni liberi și cutezatori, vânturând după prada marile în lung sân larg, de la Iaffa la Baleare, de la Ragusa la Tripoli. Din Zuani cel roșu, prin doi din fiii săi, purced cele două ramuri ale neamului. Ca la obârșie am fi barbari, cum să străduim să mă convingă când i-am fost oaspe în palatul sau din Catania, capul ramurii siciliene, zisa cu pardosul, fiindcă la vechea noastră stema: – pe scut sprijinit de monoceri în lăntuiți, în câmp albastru lebăda de argint, luându-și zborul cu gâtul străpuns de o săgeata purpurie – a adăugat, în cinstea unei înrudiri

ilustre, în câmp de aur cu chenar de sângeap un pardos negru; că am fi fost normanzi, se prea poate, de vreme ce toți, până la cei din urma doi, el și cu mine, am păstrat ca însemne trainice de stirpe parul roșcat și ochi albaștri, dar netăgăduit rămâne numai ca mă trag din corabieri și e singura mea deșertăciune, căci dacă strămoșii ar fi pe alese, cum se cam obișnuiește la casele mari, pe cel dintâi las voi tot corabier; mi-ar plăcea să cobor din acel Thamus căruia odinioară, în pustietatea unei seri pe valuri, un glas tainic ia poruncit să meargă să vestească moartea Marelui Pan. Încolo, nu mă falesc cu nimic, nici chiar cu sângele varsat sub flamurile Eteriei de ai mei, cei din ramura cu lebăda, ce de la Candia a trecut prin Fanar în Rusia sâ n țările românești.

Dacă nu sunt însă eu mândru de neamul meu, el trebuie să fie de mine. Mai frumos nu se putea să sfârșească. Însușirile lui de mărinimie și de avânt, duhul de jertfa, imboldul firesc către ce e măreț, precum și acel anume lipici ce la ajutat să prindă și să se înalțe pretutindeni unde la purtat soarta, se îmbina la mine toate în așa desăvârșita armonie, mulțumita cred faptului că în vinele mele nu se învrăjbește sânge deosebit: părinții mei erau rude de aproape, veri primari. Cam de aceeași vârstă și orfani amândoi, fuseseră crescuți împreună și între dâșii înflorise de timpuriu o idilă pe care, în pofida prejudecății, o consfințiseră prin căsătorie.

Am fost copil unic. Asupra capului meu se restrângea via lor iubire, ei priveau cu duioșie oglindindu-se în ființa mea contopite sufletele lor gemene, mă impresurau de mii de îngrijiri. Nici laptele ce l-am supt n-a fost străin. Binecuvântat fie cerul ca mia hărăzit o pruncie fericita. La ea de câte ori mă gândesc mi se înfățișează, fâlfâind în vazduhul senin al unei dimineti de primăvara, zboruri albe de porumbei. E cea mai îndepărtata din amintirile mele. Și e totodată un simbol.

Dar copilul atât de alintat nu era vesel; sufletul meu a fost întotdeauna împăienjinat de acea ușoara melancolie a firilor prea simțitoare, așa simțitoare ca până și mângâierile le fac să sufere, până și plăcerea le raneste. Cu cât înainte de al citi pe Lucrețiu îmi dasem seama că din izvorârea voluptății răzbate ceva amar care se ascunde înnabusitor în însăși mireasma florilor.

Numi închipui să se afle mulți oameni pe care viața și vârsta să-i fi schimbat atât de puțin cât pe mine. Până la moarte voi rămâne

același: un visător nepocait, pururi atras de ce e îndepărtat și tainic. Eram foarte mic când, uitând de joaca, mă furișam în grădina sa ascult de după uluci cum o femeie peltica îngâna cu glas slab, alături, un cântec, același, parca o aud: „O pasaren zbor, râu de plăcere, eu vin a plânge a mea durere” ... și apoi suspina cu caturi, îndelung. De la un timp, nu să mai auzit cântecul... Pe înserate, îmi plăcea să mă așez cu Osman, dulaul, pe prispa și să privesc cum rasar stelele.

Din întâii ani ai vieții mele, acum când m-am întors în locurile unde i-am petrecut, și poate ca semn al ivirii bătrâneții, amintirile de soiul acesta se deșteapta tot mai vii, ating uneori chiar năluca. Mi s-a întâmplat, în Cismegiu, să mă revad aievea, copil, așa cum eram acum o jumătate de veac, când sub aceiași copaci mă purta de mână mama Sia.

Alături de părinții mei, în inima mea își are locul mama Sia, buna noastră mama Sia, femeia de încredere care ia dadacit și crescut pe dânșii ca și pe mine. Era privita ca o rudă, se șoptea că era chiar, simbria nu primea, sta cu noi la masa și ne chema pe nume, bombanea și socrea pe toți din casă, unde stăpâna de fapt era dânșă; mama nu știa de nimic.

Mama era o păpușă, păpușă cea mai drăgălașă, cea mai dulce. De frumusețea ei mersese vestea; s-o fi văzut despletindu-și bogatul psr ca miera arsa și să fi întâlnit adâncă privire a ochilor ei albaștri cu sprâncene negre, ai fi zis ca una din acele albe Magdalene zugravite în zilele cele mai galese ale decăderii scoalei italienești pogorâse însuflețita din cadra. Deși am iubit-o până la idolatrie, tot mi se pare ca n-am iubit-o destul și la gândul acesta mă cuprinde remușcarea. O cântare ce se stinge, o floare ce se scutura, o stea ce cade mi-aduc de dânșă negresit aminte și atunci icoana ei se adumbreste de farmecul celor pieriti înainte de vreme așa duios că nu o pot întrezări decât prin lacrimi.

La tata am ținut altfel, simțământul ce să încheat cu încetul pentru dânșul a purces de la judecata, întemeiat pe admirare. În coonasul sclivisit, cu mâini de femeie, care la Paris trecuse drept englez, după înfățișare și felul de a se purta, se dezvăluiseră virtuți rare, un caracter. Învățătura lui și ocrotirea domnitorului Alexandru Ioan, la care se bucura de mare trecere, îl făcuseră să fie numit de-a dreptul la Curtea de Apel și repede înaintat la înalta Curte. Fusesse apoi deputat. Secularizarea averilor mănăstirești și împrumutarea țăranilor i se datoresc în mare parte lui. A fost cel mai tânăr dacă nu și

cel mai de seamă dintre acei câțiva bărbați cu vaza ce, după răsturnarea lui Vodaluză, sau retras din viața politică pentru totdeauna. Eram băiat răsărit când, într-o după-amiazi, au venit la noi doi boieri necunoscuți și au stat închiși cu dânsul în salon mai bine de un ceas. Înainte de plecare, tata i-a lăsat nitel singuri și a trecut în iatac la mama, apoi s-a întors ca să ducă pe neașteptații mosafiri până în ulita, la trăsura. Seara am aflat ca tata ceruse și învoirea mamei ca să nu primească să fie ministru.

De altfel, de teama ca liniștea ce domnea în cuibul nostru să nu fi fost câtuși de puțin tulburată, tata nu lua nicio hotărâre fără să n-o fi întrebat și pe mama, lucru careși avea, firește, și neajunsurile lui. Din pricina ei, deși în belșug, trăiam mai prejos de puterile noastre mult, viața ce duceam nu era, după cum s-ar fi căzut, boierească și de vreo schimbare cât de ușoară în ale ei, mama avea groaza. Niciodată dânsa na voit să se miște din București; să fi mers și ea la țară, la vie, la bai – ferita sfântul – și trebuie să fi avut hazul lor călătoriile acelea cu chervanul la Borsec sau la Zaizon. Până și de acasă se urnea greu. Cine ar fi crezut ca tocmai dintr-înșă era ursit să nască omul care avea să ocolească pământul de mai multe ori!

Biata mama, câte avea! Era friguroasă cum nu se mai poate, de căldura pătimea, soarele să n-o fi atins ori vântul, lumina îi făcea rău, întunericul o apasa, la zgomotul cel mai ușor tresărea speriată. Dacă vedea sânge, leșina. În petreceri – și era atât de sărbătorită – nu afla decât oboseala. Prietene de seama ei nu ținea să aibă; în schimb, la noi saduna zilnic un guraliv sobor: cocosnete de mahala usarnice, puțind a săracie, preotese, moase, dulcețarese, femei de rând meștere să dea cu cărțile sau să citească în cafea. Chefur ei era să se îmbrace taraneste, cu vâlnic și maramă, sași atârne la gât margean ori lefti și mărturisea cinstit ca lautarii îi plăceau mai mult decât opera italienească. „Anicuta trage a prost”, avea obiceiul să spună despre mama tusa Smaranda. Și când, la moartea acesteia ne-au rămas casele cele mari cu paraclis de la Cișmeaua Roșie, tot mama a fost care n-a voit să ne mutăm în ele, zicând că pe Podul-de-pământ, sau de pastrama, după porecla veche, era mai frumos. Avea poate dreptate: între Sfântul Constantin și Sfântul Elefterie, de la Giafer la Pricopoaia, acolo unde azi stăpânește paragina, se ținea grădina de grădina, numai pomi roditori, liliac, bolte de via. Musetelul și nalba năpădeau curțile, pretutindeni leandri, rodii, lămâita, la ferestre se înghesuiau ghivecele de garoafe, de mușcate, de

cercelusi, de indrușaim de siboii. Iar dincolo peste gârla, închizând zarea, se împânzea, scăldat în verdeata, dealul Cotrocenilor!

Prietenul se opri aci, zâmbind, își aprinse cu tabiet țigara porunci cafele, vin. Și relua numaidecât firul povestirii.

— ...Într-un salon viu luminat, cocoane în malacov, încărcate de scule, boieri cu favoriți sau cu imperiale, la grumazul cărora scânteie briliantele Nisanului, se apleacă adânc ca să sărute mâna unei bătrâne îmbrăcata în verde, o bătrână puțintica la trup și uscățiva, cu par cănit morcoviu, cu ochi spălăciți albaștri. Are însă aerul atât de măreț: ea sta dreapta, capul îl ține sus, căutaturai e semeața, vorba răspicata și poruncitoare. De șapte ani de când s-a întors din cea din urma călătorie la Badenbis, ea nu mai iese din casa și, pentru ca singurătatea îi e urâta iar somnul rar, în fiecare seară, dupa-masa de douăsprezece tacâmuri, are până târziu sindrofie.

Cu dânsa avea să piara una din rămășițele întârziate ale lumii de odinioară, ea apucase încă vremurile bune: în 1871, când a raposat, mergea pe optzeci și opt de ani și era de șaptezeci și doi văduva, după o scurtă căsnicie cu un beizadea grec, un copilandru gaman care se îndopase cu coacaze și avusese încurcătura de mate. De atunci nu voise să se mai mărite sisi petrecuse o bună parte din acea lunga viața „înăuntru”, peste tot printre ce era mai strălucit în nobilime. Credincioasa prejudecăților acesteia până la habotnicie, ea ar fi făcut pe oricine să-i ierte îngâmfarea îndata ce ar fi auzit-o vorbind; darul ce avea în privința aceasta fiind mai uimitor decât însăși ținerea ei de minte; ca să spună un mărunțiș un fleac de nimic, avea felul sau anume; când povestea, citea parca dintr-o carte frumoasă. De altminteri o stana de bun simț, un munte; nici eresuri la dânsa, nici ciudățenii deoarece nu pe socoteala ei trebuia pusă aceea singura de a nu se fi îmbrăcat niciodată altfel decât în verde, nici purtat alt soi de piatra scumpa afară de smarande. Cu timpul, verdele se întunecase, se ascunsese sub un înveliș de horbota neagra și numai când au culcat-o în sicriu, au mai gatito după a sa dorința, cu rochia de lastra neramzie pe care o purtase ca mireasa.

Odihnească în pace! Din recunoștința ce-i păstrez, mi-am făcut lege; osebit de însemnata ei stare, ea mi-a lăsat acea comoara sfânta care e datina, ființa mea lăuntrica toată e făureala ei, numai a ei; dascălindu-mă întru cele înalte, ea a deșteptat în mine vechile năzuinte. De la dânsa am învățat că fac și eu parte din aceia cărora le e

de la Dumnezeu dat să porunceasca, cei ce prin avuție și faima se înalța deasupra muritorilor de rând. Iar ananghia clipelor hotărâtoare de mai târziu ale vieții mele, am înfruntato numai cu ajutorul amintirii ei; în frigurile îndoielii și ale obidei, vedenia Luminației sale mia răsărit întotdeauna înainte, mult senina, în veșmânt verde, scânteind din cap până la picioare de pietre verzi.

Eram zilnic adus după-amiazi la dânsa. Acolo stam de fata la dichiseala ei ce se prelungea până seara. Estimp istorisea. Protipendada a trei sferturi de veac o cunoscuse în ființa, văzuse de mai multe ori pe Napoleon I, care odatai vorbise, fusese cu tatăl ei la Viena în vremea Congresului, dantase cu împăratul Alexandru și cu Metternich, primise în Italia omagiile lui Chateaubriand și ale lui Byron. Ca să nu piardă pensia de general-maior a caimacamului, ce din porunca împăratului Nicolae i-a fost slujita și ei toată viața, de la 1830 nu mai calcase în Franța pe care, de când cu războiul nelegiuit, cum îl numea, din Crimeea, o ura de moarte. Totuși, după greceasca, bineînțeles, limba de care se slujea mai cu drag era franțuzeasca, o franțuzeasca de veche Curte, cuprinzătoare și înțepata, mirosind a pergamuta și a mosc. Când însă i se întâmpla sa pomeneasca de ceva din trecutul neamului nostru, o da pe românește și atunci povestirea se lumina mistic; dânsa găsea întovărășiri sublimе de cuvinte ca să spună lunga încumetare împotriva păgânului cotropitor, nepregetata mucenie, evlavie învingând asprul drum. Cu ce suflu vorbea de trădările celor doi mari dragomani și de cruntale ispășire, de celelalte capete, opt la număr, retezate de iatagan în mai puțin de o sută de ani, de fuga în Rusia, de atătarea a doua războaie și de stârnirea Eteriei. Ca istoriile acestea nimic n-avea darul să mă încânte; plăcerea cu care le ascultam, tot mai vie, siatingea culmea când venea rândul amintirilor din îndepărtata ei copilărie, atât de îndepărtata și de înflorita, petrecută numai în desfătări și în răsfațuri. Bătrâna pe care o vedeam în oglinda, spilcuindu-se între lumânările devreme aprinse, fusese una din cele trei nestimate pentru cari sângeraseră atâtea inimi. Și priveam visând, cadra în care erau înfățișate, ținându-se după mijloc, tinere, balane, cu ochi albaștri și sprâncene negre, tustrele: Balasa, Zamfira și Smaranda. Botezându-le astfel, mama lor, caimacameasa Păuna, o hărăzise pe fiecare pietrei scumpe cei alesese de nasa, legând-o cu jurământ ca toată viața alta sa nu poarte și să se îmbrace numai în culoarea acelei pietre. Ai zice că e dintr-un basm, nu e așa? – și nu e,

Într-adevar, decât un amănunt din minunatul basm al acelei Domnite a alintărilor care fu străbunica. Til voi povesti odată de-a-ntregul și vei afla atunci, poate cu mirare, ca gusturile subțiri și deșertăciunile mărunte, iubirea de flori și de miresme, de scumpătați, podoabe și odoare, pofta de huzur și de risipa ne vin de pe partea românească, prin dânsa, nu, cum sar crede, de la greci. Tot de la ea și frumusețea. Curiozitatea de a ști de la cine am moștenit deosebitele înclinări ale firii mele mă împins a cerceta cum era aceea a strămoșilor, dar în afară de ce apucasem să prind de la bătrâna mătușa, mărturiile fiind rare, n-am descoperit mare lucru, așa ca n-am putut da de urma celei mai ciudate: e vorba de neînvinsa slăbiciune ce am de țigani – ai băgat fără îndoiala de seama cât mă înduioșează amărâta lor soarta, cu ce drag stau la sfat cu dâșii în graiul lor disprețuit? L-am învățat de mic, la cuine, de la moș Stan piftierul, unchiaș aproape orb, rămas după dezrobire, până la moarte, în curtea noastră unde se și născuse. Cu vederea, pierduse și somnul și, iarnavara, ziua noaptea sta cu luleaua în gura la vatra. Iera mare foc de mine; când se întâmpla sa am fierbințeala – mă deocheam lesne și se speria lumea din casa – mi-l aduc aminte cum mă lua în brațe și mă legana plângând. Deopotrivă prietenoase îmi surâd din trecut, cu dinți albi, și alte chipuri de țigani și de țiganci; cu o țiganka am gustat întâia oară dragostea, o țiganka de la zid. Purta floare roșie la ureche și umbla dantând. Aveam șaisprezece ani. Era pe vremea salcâmului, seara, după ploaie. I-am dat un galben și am uitat se întreb cum o cheamă. Și n-am mai întâlnit-o.

Îmi înșira, în chipul acesta, cu privire la una sau la alta, felurite istorii. Reieșea din ele ca primise o creștere cum nu se putea mai îngrijita și ca învățase temeinic sub luminata priveghere a tatălui sau care plănuise să trimită să urmeze vreo școală înalta la Paris, dar cocoana Anicuta, sprijinită de Sia, se împotrivi. De altfel nici el nu se împaca bucuros cu gândul unei despărțiri de acei părinți atât de iubitori, ce se purtau cu dânsul ca un frate și o soră mai mari, cum arătau de la o vreme chiar ca înfățișare. Ar fi dus dar cu ei împreună acea viața retrasă și tihnită înainte, până cine știe când, dacă în 1877, puțin după ce el împlinise douăzeci de ani, nu izbucnea războiul. Îi dau aici iarăși cuvântul.

— Mersei săi aduc tatii la cunoștința hotărârea mea de a pleca negresit la oaste, hotărâre de la care nimic pe lume n-ar fi fost în stare să mă abată. Marele Alexandru Nicolaievici, Cezarul pravoslavnic,

trăsese sabia împotriva vrăjmașului de mosie, și din clipa aceea pentru mine, viu sau mort, loc de cinste nu mai putea fi decât acolo unde fâlfâiau steagurile împăratiei Sfinte de Răsărit. Tata mă întreba cu spaima ce avea să zica mama? – și te las sati închipui uimirea lui când îi spusei ca dânsa, la care fusesem mai înainte, îmi dăduse voie. Ce s-a petrecut atunci într-însa rămâne o enigmă. Și minunea – căci altfel cum as putea-o numi – nu se margini la atât. Deodată o cocoana foarte mare se deștepta în păpușa. Deschise casa de la Cișmeaua Roșie și o prefăcu în spital pentru răniți, în totul după cum o tăia pe ea capul și arătând atâta pricepere ca parca până atunci numai cu asta se îndeletnicise. La rândul său, tata primi o însărcinare pe lângă principele Gorceakoff, între neamul căruia și al nostru fuseseră legături de prietenie. Înnodai și eu una, mai înalta, ce se consfinți în focul luptei – va povestit mai adineaori ceva de Serghie de Leuchtenberg. Să fi trăit... Cu moartea lui, la care am fost martor, începea pentru mine un dureros șir de încercări.

Întorcându-mă acasă, aflu că mama nu mai era. Că ai dânsiei toți, ea nu înțelesese să se crute. Greu răcită în cumplita iarnă a războiului, nu voise să se îngrijească și, într-o încordare semeață își făcuse tânjind boala pe picioare. Departe de soț și de copil, își dăduse istovita sufletul în brațele mamei Sia, fără o cârtire, fără o lacrimă, senina până la sfârșit. Viteji căror ea le alinase chinurile au dus-o, plângând, pe umerii lor la groapa. Grozaviile războiului mă pregătiseră să pot îndura aceasta lovitură care, în schimb însă, îl nimicea pe tata; adesea mai puțin am suferit se știu pe ea moarta decât sal vad pe dânsul viu. Sărmanul nu mai era de recunoscut, slab și gârbov cum ajunsese, cu plete cărunte încâlcite și cu barba, cu unghii netaiate și negre, murdar, soios... O deznădejde sfâșietoare se oglindea în ochii lui sticlosi cei trădau, chiar dacă nu vorbea, răătăcirea minții. Jalea lui casnica nul făcuse să uite de măhnirea cei pricinuisă pierderea Basarabiei; de nu prindeam de veste la timp, apuca să trimită înapoi cordonul Sfintei Ana, al cincilea din cele șase cu care a fost cinstita casa noastră. Am înțeles din capul locului ca numi rămânea decât să mă resemnez: omul era osândit. Nu se mai hrănea nu dormea, bea întruna la țuica și fuma fără încetare. A mai dus-o așa câteva luni și a mers sași ia locul de veci lângă mama. Curând apoi culcam la picioarele lor și pe mama Sia și rămâneam singur pe lume.

Mia trebuit vreme să mă reculeg. Aproape nu mă mișcam de

acasă, târziu am început să fac plimbări calare afară din oraș. Cu prilejul acesta am băgat de seama că la pod, la „Marmizon”, îmi ieșea mai totdeauna înainte o fată foarte frumoasă. De la un timp, mi-era un fel de grija ca n-aveam se întâlnesc și dacă se întâmpla așa mi-era ciuda. Pe nesimțite, plăcerea ce de la început îmi făcuse să o văd a ajuns o nevoie și era din ce în ce mai amestecată cu duioșie; ziua, noaptea chipul ei îmi răsărea în tot ceasul înaintea ochilor, nu mă puteam gândi la dansa fără să nu mă tulbur, iar când mă aflam în fața ei mă cuprindea o sfiala până atunci necunoscută, care mă împiedica îndelung să-i vorbesc. Ce-mi părea ciudat în toată istoria asta nu era ca mă îndrăgostisem – îmi venise și mie rândul – dar ca mă îndrăgostisem tocmai de fata cu pricina, deoarece, de la fire, nu simt atragere decât pentru femeile oachese, cât mai oachese, și dansa era balana și alba până la serbezime, așa că nu trebuie să te mire, amice, dacă am satii spun ca, deși am iubit-o cu patima, nicio clipă făptura ei, chiar având-o aproape, na așteptat intra mea o bănuială măcar de pofta trupească; ceea ce a făcut ca tainicul meu simțământ de iubire să se închege a fost numai mila. Când am auzit-o pe Wanda, așa o chema, mărturisindu-mi plângând traiul ei chinuit de vitregia nevastei a doua a lui tatasau, un polonez, bețiv se înțelege, care o ducea de azi pe mâine cu prasila lui din ce bruma agonisea cârpind haine și curatind pete, și am aflat ca umblau se vânda, cum făcuseră și cu o soră a ei mai mare, pentru ca s-o scap m-am hotărât să trec peste prejudecăți și s-o ridic până la mine. Știam ce vâlva urma sa stârnească fapta mea, o știam prea bine, dar nu de judecata celor vii mi-era teama, ci de a celor morți, cărora nu deopotrivă mă puteam scuti să le dau socoteala și erau nopți înfrigurate de nesomn când îi vedeam aievea, înșirați ca în vechile icoane grecești pe fund de aur roșu și tepeni în caftanele lor de sarasir, pe acei trufasi arhonți purtându-și în mâini capetele taiete, iar privirile lor neînduplecate întorcându-se cu scârba de la mine, vânzătorul. Să dau înapoi n-aveam însă tăria și mă lasam târât în voia sorții. Anul cernit era pe sfârșite, puțin mă mai despărțea de ziua logodnei, poruncisem chiar inecele.

Or, în dimineața când le aduceam de la giuvaiergiu cu numele noastre săpate, găsii la poartă, pe lavita – stam încă pe Podul-de-pământ, calea Plevnei, cum i se schimbasese numele – pe cocoana Elenca a samesului, una din cele mai de isprava mahalagioaice prietene cu mama; mă aștepta să-mi spuie ceva. Avui o presimțire...

Am poftito în casă. A jelito întâi pe cocoana Anicuta, dar îndata ce lacrimile iau dat răgaz, să ridicat cu strășnicie împotriva a ce pusesem la cale, zicând că aş fi săvârșit mare păcat chiar dacă Wanda ar fi fost o fată cinstita, necum o târâtura care se întinsese cu toți derbedeii și trecuse pe la doftor și pe la moasa. Rămăsei încremenit.

— De nu crezi, maica, adauga ea, stai o dată noaptea la pânda după unsprezece să vezi singur cum își бага handralaul pe fereastră. Să în spun și cine e: Fane al văduvei, zugravul, ăla care cânta cu armonica.

Mi se puse atunci un junghi la inima, urechile pornira să-mi vâjâie și se-nvârti casa cu mine. Eram rănit de moarte. Cum însă, oricât de zguduitoare ar fi împrejurările, numi pierd sărita, judecai și atunci rece. Ca înainte se fi cunoscut, lipsita cum era de paza și de creștere și înconjurata de pilde și de îndemnuri rele, greșise, era sângeros pentlu mine, nu însă de mirare, dar ca sași bată în așa hal joc de obrazul meu, și cu cine, în ajunullogodnei, asta covârșea orice măsură și nu puteam să i-o iert. Și mi-am adus aminte ca punând mama o dată să-mi ghiceasa norocul, îmi dăduse ca de toate fericirile am să am în viața parte, numai de dragoste nu. Am mulțumit cocoanei Elenca și i-am spus să fie pe pace. Când, după obicei, la ceasul prânzului a venit Wanda, mă găsit îmbrăcat de drum, strângând curelele geamantanului. Am născocit că trebuia să plec degrabă pentru câteva zile la tara. În tot timpul mesei, am scrutato pe furiș; afară de blândețe și de nevinovăție, pe chipul sân privirea ei nu se citea nimic. Am cunoscut atunci chinul, sfredelitor între toate, al îndoielii, mai ales că-mi părea și cu totul de necrezut ca ființa aceasta să nesocotească atât de nebunește cel mai de pizmuit noroc ce una de teapa ei ar fi putut visa. Am plecat împreună cu trăsura, pe dânsa am lăsat-o la ea acasă, iar eu am ieșit pe drumul Cotrocenilor, am ocolit jur-împrejur orașul și pe înserate m-am întors pe la Capupodului la Cișmeaua Roșie. Am intrat în paraclisul demult părăsit, unde nu mai calcasem din copiarie, am aprins un muc de făclie rămas din alte vremuri și, cerând mijlocirea duhului domniței Smaranda pe lângă Cel-desus, m-am cufundat în rugăciune.

Harul ceresc nu întârzie să se reverse asupra mi, la razele sale înțelesei ca tot ce se întâmpla era spre izbăvirea mea, care sta numai în înșelăciunea Wandeii sau în grabnica ei pieire. Dumnezeu nu îngăduia ca stema casei noastre, ce de la 1812 se răsfața sub cununa de comite pe pieptul vulturului cu două capete rusesc, să fie prihanita. Și îngânai:

„Nu noua Doamne, ci numelui tău veșnica fier slava!” Și unde mă apucat, de ce era sa făptuiesc, o groază!... Am plecat de acolo împăcat cu soarta, redobândit. Gândurilor firoase ce priticisem tot drumul le luaseră loc teama și dorința ca Samesoia sa nu fi mințit și când, peste două ceasuri, am avut dovada vie a trădării, în însăși durerea mea am aflat ușurare. Acum, ca ființa în care întrupasem visul de iubire al tinereții mele era pentru mine pierdută, mi-am zis ca numi mai rămânea decât se dau uitării.

Dar nu mi-a fost cu puțința. Nici astăzi, după treizeci de ani, dragostea mea pentru dânsa nu s-a stins, depărtarea și timpul au făcut-o însă mistică: nu pe Wanda însăși o mai iubesc, nu făptura ei care, dacă mai e pe lume, e schimbata, ofilita, îmbătrânita, ci amintirea, nespus de duioasă și de dulce. Iar la femeile ce sau perindat de atunci în viața mea, ceea ce am iubit a fost numai vreo asemănare cu dânsa: la unele am găsit parul ei galben sau ochii verzui, la altele tristețea surâsului, leganarea mersului ori melodia glasului ce mă fermeca atât... Iată pentru ce deunazi i-am dat dreptate lui Pasadia, când spunea ca în amor nu vede decât fetișism. Da, fetișism, fetișism...

Dete din umeri și lepăda țigara căreia, de liniștit ce povestise, îi rămăsese scrumul întreg. Ceru poame, un vin mai vârtos, alt rând de cafele. Și gustând, și sorbind, urma.

— Ca să mă amețesc, mă aruncai în vâltoarea vieții de petrecere, și cu așa avânt că am speriat cu desfrâul și cu risipa Bucureștii. Vreme de un an, la Cișmeaua Roșie, unde mă mutasem, chefurile până la ziua alba sau ținut lanț. Din ce era mai stricat, îmi făcusem o numeroasă curte: când plecam la vânătoare sau dam câte o raită pe la mănăstiri eram cu un alai de cel puțin douăzeci de trăsuri încărcate cu vârf, basca feciorii cu merindele și taraful meu de lautari. E drept ca n-a fost o singură dată ceva, cât de neînsemnat, care să fi lăsat de dorit, se întrecea o lume să-mi facă voile și să mă desfete; se mergea adesea cu zelul chiar prea departe: era de ajuns să spun peste zi că-mi place o femeie ca seara s-o găsesc la mine în așternut. Erau bărbați cari mi-aduceau nevestele și frați surorile. Dar mă ținea tare scump și, ca să fac fata la atâta cheltuială, după ce-am bătut la papuc ce moștenisem bani gheata, am făcut datorii peste datorii. Cum dam de fund, nenea Scarlat, zis „Ibric”, un ticălos de boier bătrân, samsar, geambaș și mai ales altceva, îmi făcea numaidecât rost de împrumut cu dobânzi sălbatice. Ma încurcam din ce în ce mai rău; când venea câștiul,

arenzile și chiriile mi se plăteau cu propriile mele polițe pe care eram nevoit firește să le primesc. Atunci iscăleam altele și așa am iscălit mereu, uneori fără să mă uit ce, până când, trimițându-l într-o dimineață pe nenea Scarlat după parale, mi-a adus răspunsul ca înțarcase balaia și ca în curând trebuia să mă răfuiesc de toate socotelile. Și mă povatuia, rânjind, să vând mai bine de bunăvoie ce aveam decât să las să mă vânda cu toba; îmi găsea el cumpărător. Îl poftii ca deocamdată să-mi caute, și fără zăbava, ceva zimti: era în ajunul zilei mele de naștere și țineam, într-un anume scop, se praznuiesc în lege. Îi încredințai câteva din sculele domniței Smaranda, niște paftale, să le puie amanet.

— Am avut, zise el, întorcându-se cu bani buni, mare noroc; un sfert de ceas de întârziam, rămâneam cu buza umflata, pleca prietenul din București.

N-am întrebat nici de data asta cine era acel tainic cămătar; ce mă mai privea? L-am însărcinat pe nenea Scarlat cu pregătirile și poftirile pentru a doua zi, iar eu m-am închis în salonul „Nestimatelor”, unde până seara am ars hârtii de familie. Am cinat la „Hugues”, singur, apoi am luat-o rara pe uliti. Nu pot uita acea aburoasa și rece noapte de april, parca bătuta cu smântâna de luna plina și ușor îmbălsămata de zarzarii înfloriti, noapte care pentru mine avea să fie cea din urmă. Să nu-ți închipui ca voiam să mă prăpădesc fiindcă îmi pierdusem averea; era dimpotrivă: risipisem tot pentru ca, demult încă, mă hotărâsem se sfârșesc cu viața de care eram satul; priveliștea ei miadâncise înnascuta tristețe, în plăcerile ei aflasem numai dezamăgire și dezgust. Și ca să pier dintre cei vii, alesesem ziua în care împlineam douăzeci și trei de ani. Aveam să plec din mijlocul petrecerii și să nu mă mai întorc; nimeni n-avea să descopere ce se făcuse cu mine, taina pieirii mele avea să rămâie în veci nepătrunsa – luasem toate măsurile. Până în zori, dulci vedenii din anii copilăriei mi-au răsărit înaintea, înduioșându-mă, dar fără să mă și tulbure; seninătatea cu care cei din sângele meu au știut să întâmpine moartea nu mă părăsit câtuși de puțin nici pe mine. Când liniștit, m-am întors acasă, am găsit o fițuica, sosită seara târziu, prin care eram chemat să mă înfățișez negresit la amiazi la tribunal. Era pentru a mi se aduce la cunoștința ca, în ajun, fusese omorât unchiul meu Iorgu.

Deși îi veneam nepot de veri primari, nul cunoșteam nici din vedere. Căsătoria nepotrivita din care se născuse și, în urmă, alte

neînțelegeri îl îndepărtaseră pe tatăl sau și pe dânsul pentru totdeauna de celelalte rude. La fireasca lui dușmanie fata de ele, dușmanie înveninată de neputința de a le vatama într-o ceva, se răspunsese cu un despre t adânc pe care astăzi nu mă mai învoiesc al împărtăși. Era un om! În loc să se mulțumească a trăndavi coconeste cu ce descurcase din moștenirea părintească, se înhămasse de timpuriu la o grea muncă, ținuse în arenda moșii, bălți, vamile, ocnele, posta, făcuse negoț întins de cherestea și de lână, ridicase han în București și schela la Dunăre și norocul îi răsplătise cu îmbelșugare îndrăzneala și hărnicia. Războiul, în vremea căruia de fapt fusese marele proviantmaistru al oștilor, făcuse dintr-însul cel mai bogat om din țară, ceea ce n-l împiedica să dea sume de batjocura, un galbendoi, cu camăta pe amanet la nevoiași. În lupta pentru înavuțire nu se îngaima cu alegerea mijloacelor. De curând, câștigase astfel cu cârcota și cu mita vechea judecată ce avea cu dârjii mosneni de la Toroipanu pe Neajlov pentru partea lor de mosie și plecase să facă măsurătoarea. Când intrase în pădurea din vecinătate, pe unde trece drumul, se pomenise deodată înconjurat de numeroși tarani înarmați și oprit. Se ridicase atunci în picioare și scosese două pistoale, dar, înainte să apuce să tragă, fusese înșfăcat, răstignit pe scara trăsorii și răpus într-un chip fioros.

Eram poftit să fiu de fata la ruperea pecetilor, puse de cu seara la posomorâta lui locuința dinmântuleasa. Nu mi-aș fi închipuit să poată cineva, oricât de zgârcit, trai într-o asemenea sărăcie. Am stat nepasator cât a ținut cercetarea, afară de o clipă de vie uimire când să deschis namila de dulap de fier, și nu din pricina comorilor dintr-însul, ci pentru ca printre ele zarisem paftalele ce i le dasem în ajun lui nenea Scarlat să le zălogească. Ieșira apoi la iveală și polițele mele toate; un teanc gros. Ei, ce s-ați spun mai mult? – au scotocit și au scorbolit peste tot, au puricat fiecare petec de hârtie; de diata însă nici urma, așa ca, la ceasul tocmai pe care îl sorocisem să fie acela al sfârșitului meu, mă vedeam pus, ca ruda cea mai de aproape a ucisului, în stăpânirea uriașei sale averi.

De întorsătura aceasta a lucrurilor, pe atât de neașteptată cât de fericită, la început, mai mult decât mine sau bucurat cei ce trăiau de pe urma mea, lipitorile. Crezuseră ca dăduse iar Nan de gavan. Grabnica le-a fost însă dezamăgirea și amara. S-ar fi zis ca de la unchiul necunoscut odată cu starea moștenisem și ceva din apucături. Curând am închis casa de la Cișmeaua Roșie și m-am mutat înmântuleasa, cai,

trăsuri câini de preț, am desfăcut tot, slugilor de prisos le-am dat drumul, de prieteni m-am cotorosit, petrecerilor le-am pus cruce. Și n-am mai zăbovit pe aici o zi mai mult decât mia trebuit ca să-mi rostuiesc daraverile în vederea unei lipse pentru totdeauna.

Fiindcă, de hotărârea de a pieri nu m-am răzgândit pe deplin, am schimbat numai felul, alegând în locul morții îndepărtarea. Chiar altminteri, cu vremea, aș fi isprăvit tot prin a mă înstrăina, aici ce mai rămânea sa mă ispitească? Măririle poate? Dar în țara unde tata nu voise să fie ministru și străbunicul să fie domn, ce mai puteam eu râvni? Și apoi, libertatea nu mi-aș fi jertfito nici pentru ca să port steaua împăratului în gvardie. De acum, stăpâni aveau să-mi fie numai fantasia și capriciul. Altfel ar fi însemnat să mă arăt nevrednic de atâta noroc.

Am și avut; cu carul. Să vezi. Mai îmi rămăsese de stat în București o noapte. Înainte să mă culc voind să-mi iau dintr-un scrin pașaportul, când am dat să trag sertarul unde îl pusesem, acesta, fiind prea plin, să înțepenit. A trebuit un ceas sal smucesc și sal zgâlțâi ca să-i dau de hac și atunci alta bucurie: nazdravanul de pașaport, cum era deasupra, căzuse după sertare, iar sertarele nu ieșeau de tot din rafturi. Mi-a venit să fac scrinul țândări cu toporul, doar din slăbiciunea ce am de vechituri – era un „Empire” de mahon de toată urâtenia – l-am cruțat, mulțumindu-mă să-i desprind o scândură din dos. Mi-am găsit pașaportul și nu singur. Se mai afla acolo, mototolit, un plic mare galben cu cinci peceti de ceara neagră. Pe el sta scris: „Testamentului”, cu u scurt, „meu”.

Străbătut de un fior neîncercat până atunci, m-am uitat jur-împrejur, deși știam bine că eram singur în casă. Afară, după obloane, rapaia ploaia de octomvrie. Am desfăcut plicul și, cu răsuflarea tăiată, am citit voința cea din urma a unchiului: întreaga sa avere mișcătoare și nemișcătoare o lasa Eforiei spitalicești. Am privit cu groaza cumplita unealta care, căzuta în alte mâini decât ale mele, ar fi fost pentru mine ucigătoarea, am privit astfel până și cenușa în care să prefăcut după câteva clipe. Că nu a fost drept ce am săvârșit, se poate, socoteala nu am de dat însă decât Celui veșnic, care după cum spunea mătușa Smaranda, pentru păcatele noastre are cumpăna deosebita și înșală la cântar. Și nu roșesc ca m-au făcut să tremur câteva rânduri scrise, pe mine care nu mai știu de câte ori am privit fără a clinti Moartea în fața; nu, pentru ca de data asta era vorba de

averea mea și pe lume altceva nu am sacru, pentru mine averea e totul, eu o pun mai presus de cinst, de sănătate, de viața chiar și dacă în acea noapte, la amintirea căreia mă tulbur încă, ar fi fost nevoie să făptuiesc ceva mai grav decât să nimicesc o zdrenă de hârtie, ei bine, așa cum mă vezi, crede-mă, nu aș fi pregetat... Nu eram un sărac cu duhu!!

Ar fi fost și păcat să las să-mi scape din mâini acele bogații; fără ele stirpea nu s-ar mai fi înturnat, înainte de a asfinți, la adevărata ei menire, singura firească, aceea de a trăi liberă pe valuri. Am convingerea că nobila întrebuintăre ce le-am dat a răscumpărat, mai cu prisosință decât ar fi făcut cea hotărâtă de unchi, nelegiuirile cu prețul cărora el le dobândise. În treizeci de ani de peripe, am plutit mai mult poate decât laolaltă toți corabierii străbuni și adesea i-am simțit bucurându-se întru mine care le-am purtat praporul cu lebăda săgetată pe mari de dâșii nici măcar bănuite, pe toate marile...

Făcu semn chelnerului, care începuse a ne da târcoale să vie la plata. Localul se desertase. Ieșiram și noi. Afară se limpezise și era frig.

— Da, amice, zise el, după ce făcurăm câțiva pași, averea! Să nu fi fost grija ei, nu mas mai fi întors eu pe aici. Zurbaua din nouă sute șapte mă pus pe gânduri și, ca să nu fiu întruna cu inima sărită că-mi pierd moșiile, m-am hotărât, în sfârșit, anul ăsta, primăvara, să vin să le vând, să le vând chiar în paguba. Mi s-au dat însă prețuri nebunești și de cineti închipui? – de tarani! Mi-a fost scris să mă mai procopsească odată oamenii ăștia; nu, adevărat îți spun, nu știi ce de isprava sunt și de cuvânt dar și câta deosebire între cei pe care i-am văzut în copilăria mea la Cișmeaua Roșie, târându-se câinește la scara, jos, în fața matusii Smaranda, orbiți parca de razele măririi ei și copiii lor, frunțașii de azi, înfipti, privindu-mă și vorbindu-mi de la om la om. Și mă mirat iarăși de unde atâta banet pe obștiile lor ca să poată cumpăra treizeci și opt de mii de pogoane de câmp ca nimica. Am socotit că tot așa lesne avea să meargă și cu vânzarea clădirilor din București, m-am înșelat însă amar; pentru cea mai ponosită, o biată prăvălioara pe la Baratie, de opt luni mă poarta cu vorba niște pârliți de negustorasi; nici când mi-am pus păcura pe acțiuni la Amsterdam – păcura care mi-aduce peste trei sferturi din venit – n-a fost atâta tocmeala. Au înțeles pesemne că sunt zorit să plec.

Cu tot farmecul atâtor amintiri scumpe, șederea în orașul acesta mia părut din ceasul sosirii un surghiun și asami pare oriunde mă aflu

pe uscat, cu pământul mă împaca numai patima florilor, singura pe care dorul de mare n-a putut-o înnabusi în mine... Ca străbunica Păuna, care a adus pentru întâia oară în Valahia mai multe soiuri și le sadea la Pajera cu pogoanele, sunt și eu nebun după flori; pentru orchideele mele, nu pentru mine – eu le sunt doar oaspe – am cumpărat „quinta” manuelina ce, pe țărmul Oceanului, într-un colț lusitanian de rai, a adăpostit odinioară iubiri regești. În jilăveala îmbălsămata și caldă a serelor ei uriașe, cu stupi de albine și ape vii, mă odihnesc visând între două pribegiri; la poalele grădinilor ei atârinate, mă voi îmbarca îndată ce voi simți că mi se apropie sfârșitul pentru călătoria cea din urma...

...Dar de ce or fi închis peste tot, să fie așa târziu? Și, privind cerul scânteietor de noiembrie: Da, e foarte târziu; vânătorul cu arme de aur, Orion, apune de frica Scorpiei ce se cațără pe pragul Răsăritului. Zorile sunt însă departe, e vreme să ne suim la mine să mai bem.

Am plecat din strada Modei când se aprindeau felinarele, cam buimacit de ce mai aflasem.

Ținând să înlătore cât mai mult puțința de a fi recunoscut în București, unde voia să fie singur cu amintirile lui și nestânjenit în mișcări, * * încercase, înainte de a se întoarce, sași schimbe înfățișarea. Lăsându-și plete, mustăți, barba și ticluindusi un port simplu și șters, el izbutise așa bine ca, după un an aproape, tot i se mai întâmpla sa se întrebe, zarindu-se pe neașteptate în oglinda, dacă era într-adevar el. Un alt om luase ființa și curând avu și nume: prin localuri i se zicea conu Pantazi, ceea ce-l făcea să presupună că era luat în noul sau avatar drept un „Sosie” ce se chema astfel și cu care se mira cum de nu i se întâmplase încă să se întâlnească.

Simi aratase fotografiat adevăratul sau chip, ras, cu tâmplele tunse, cu barbete scurte – gentleman desăvârșit în ținuta eleganta de bord. L-am privit cu nepăsare, căci nu acesta mi paruse un prieten de când lumea și chiar un alt eu însumi, ci celălalt, despre care știam acum, și nu fără oarecare melancolie, că nu era decât un deghizament vremelnic, menit a fi peste puțin lepădat pentru totdeauna.

Teama ca în urma acestei dezamăgiri prietenia noastră să nu-și piardă cumva din farmec fu tot așa desarta ca nadejdea de a mă întoarce devreme acasă. O săptămână nu mă întorsei chiar de loc. Ma mutai la Pantazi – îl voi numi tot astfel – care, văzând ca afara se

pusese pe ninsoare cu viscol, se claustra în vatuia sa locuința unde făcu noapte. Nici nu era nevoie de ieșit; gazda îi învățase toate tabieturile, se da peste cap ca sal mulțumeasca. Paturile – mie mi se pregătise unul în salon – erau tot timpul desfăcute, masa pusă, candelabrele aprinse. Sobe le duduiau. În piroteala lungilor vegheri, spovedania vieții sale de înțelept cetățean al universului, se depănă nesilită, întregă. Dintr-însa se deslușea singura puțință a tristeții ce mă ciuda la el atât de mult: omul fusese prea fericit.

Nimic mai odihnitor ca felul acela de trai, nici mai dulce. Nu ne gândeam încă să schimbăm niciunul, deși vremea rea contenise, când, într-o dimineață – știam după ciocolata ce ni se slujise cu puțin înainte – gazda veni, îmbufnată și roșie, să-i spuie lui Pantazi că caută un domn, un domn care înjura grozav, cu un câine. Fusese cu dânsa de o mojiție nemaipomenită. Pantazi mă ruga să văd eu cine putea fi, iar el și cu franțuzoaica ridicară perdelele și stinseră lumânările.

Odată cu ziua, târând după el un mopsuleț zgribulit într-un valtrap roșu, intra Pirgu. Aflară că Pasadia, care se întorsese în ajun, umblase după noi din local în local toată noaptea să însărcinase pe dânsul să ne poftască, dacă ne da de urma, din partea lui, la prânz. Pantazi primi fără codire. L-întrebai pe Gore ce era cu însoțitorul lui care mârâia la Pantazi și începuse să latre.

— E al lui Haralambescu, mă lumina el, are Tinculina Gaiduri o cățelușă în dârdora, tot „carlin”, fata mare, și îl duc. M-am făcut codoș de câini.

Noaptea ce petrecuram de rândul acesta cu Pasadia fura astâmpărate, demne: Pirgu nu ne mai cinstea cu prezenta lui decât rar, în treacăt, și atunci vorbea numai politica.

— Liberalii, ne pisa el, își luau catrafusele; până la Anul nou, 1911, cel mai târziu, adică peste trei săptămâni, conservatorii veneau la putere, boierii – Take era curățat. Sisi da un aer grav, potrivit cu înalta slujbă în care zicea că are să fie pus de apropiatul viitor guvern.

Cu toate că știam lăcom peste măsura, în stare să rămă în scârna după un gologan, am înțeles din capul locului că nu lea era adevărata lui țintă, dar ce anume râvnea, nas fi bănuț dacă, în ziua de Moș ajun, la o țuicăreală mai prelungită în doi – „doza pentru adulți” – nu mi-ar fi spus el singur.

Încă demult plănuia să se însoare, pentru căpătuială, bineînțeles, fusese însă sictirit de câte ori încercase; chiar de se

Întâmplase uneori săi placa fetei, nu se învoiseră, în ruptul capului, părinții și ostracismul acesta nu trebuia pus, cugetă el, decât pe seama faptului că n-avea „cariera”, altminteri cei lipsea ca să ferească o sotie, frumos și tânăr, „manierat” și cult, cum pretindea a fi? Dar, în fața chezasiei unui ministru ca scumpul sau șef de cabinet este băiat serios și de viitor, un ministru gata sal cunune, ar mai fi încăput vreo împotrivire? Odată numit, avea să meargă la sigur, și se vedea „barosan”, „gagiu”, cu cotoare, palat de casa în București, vie pe rod la Valea Mieilor, mosie nu mai știu unde, zestre nu gluma, bez un singur cumnat cu un singur plămân. Și cânta: „stare mă, stare mă”! îl întrerupsei ca sal întreb dacă se gândise și la cele două paraferne ce puteau veni în urmă: copiii și coarnele?

— Dumneata să fii sănătos, îmi răspunse el liniștit, a avut frageda și de una și de alta grija dinainte. Paraferne de astea se trec cu vederea, nu vin la masă.

Ma înfundase. Îi cerui să-mi spuie cine avea saâi facă rost de numire?

— Pasa, îmi șopti el tainic, la ureche, deși eram singuri.

— Îl crezi ca poate?!

— Oho! Nici nu-ți închipui ce fudulii are tapul ăla bătrân, să vrea numai să le mai puie o dată pe taler, atunci să vezi comedie.

— Dar de ce nu vrea? Încercai eu sal descos. Drept răspuns, Gorica fluiera scurt de două ori, bâțâind două degete lângă tâmpla. Apoi pleca, mai mult de-a-ndărățelea. Simi făcu de la ușa semnul lui Harpocrat.

Într-una din serile dintre Crăciun și Anul nou, mă aflu pe calea Victoriei, unde domnea o însuflețire neobișnuită. Vânzătorii de ziare își desfaceau teancurile din fuga, zbierând cât îi ținea gura: „Demisia guvernului”. În dreptul grădinii palatului, auzii ca mă cheamă cineva dintr-o birja cu coșul ridicat. Era Pirgu.

— Doctore, îmi zise, du-te numaidecât la Pasadia și spune-i să lase tot la o parte și să meargă negresit, astaseara chiar, cât mai iute, să vorbească în daravera mea, să strângă șurubul, dar negresit.

Îl întrebai de ce nu se duce el singur?

— N-am timp, mă lămurii, sunt ocupat cu înmormântarea: a murit Misu; trebuie să-i dau nemângâiatei văduve o mână de ajutor; în ceasurile grele sarata prietenia. Acuma vin de la cimitirul ovreiesc și alerg la jurnal. A! e dihonie mare pentru case; Faibis, Nachmansohn

bătrânul, era mofluz, le-a făcut pe un loc cumpărat pe numele raposatei balabuste, mama lui Misu; sta băgat toată averea în ele. Ei, și să curățat: Misu le lasa Raselichii, în regulă – o crezi proasta? – și bărbatul dintâi, Penchas, cea avut, tot ei ia lăsat; se vezi în doliu, diavolița, pica, pica! Parsiva muier, mon cher, pe onoarea mea! Misu trăgea sa moara și noi în odaia de alături... tu comprends? lipitoare nu altceva, mă dăulat. Du-te numaidecât, până nu iese bacceaua, hoășca, contez, nu e așa? Și porunci birjarului, înjurându-l, să mâne. Vino poimăine la cimitir, îmi mai striga cu capul afară, depărtându-se, iau cuvântul.

„Profundum est cor super omnia – et homo est – et quis cognoscet cum?”

Jer. XVII, 9

Înarmat cu îndrăzneala ce ai când mergi să ceri pentru altul, peste un sfert de ceas sunam la Pasadia. Era acasă: în curte, mai în fund, licăreau felinarele unui cupeu.

De data asta, nu fui introdus ca de obicei de-a dreptul în odaia de lucru; bătrânul fecior care-mi deschisese și mă ușurase de palton și de pălărie, mă ruga sa aștept. La intrarea mea, vestibulul era luminat numai de flacăra câtorva buturugi ce ardeau voios în largul cămin; pâlpâiala ei însuflețea straniu vechile pânze de pe pereți, dezvelind într-însele, zguduitoare, ca pe niște ferestre deschise asupra trecutului, priveliști dintr-o lume de mucenicii și de patimi. Rezemati în sulii, sutasi de ai lui Domitian sau de ai lui Decie și călăreți ai pustiului, pe sirepi sălbatici, sorbeau cu voluptate cruda agonie a fecioarelor răstignite și a copilandrilor săgetati sub goana sumbra a norilor deasupra mohorâtelor frunzișuri. Eram la Pasadia. În acele cadre văzui simbolul chinurilor sale sufletești.

Policandrul se aprinse, înmiindu-se în oglinzi. Peste puțin, feciorul se întorcea să-mi spuie că eram poftit sus.

Urcai pentru întâia oară scara străjuita de sfinesi baroci și fui purtat prin niște încăperi și mai ticsite de lucruri de preț decât cele de la catul de jos, având aerul de muzeu nu de locuința. La pragul celei din urmă, mă oprii surprins câteva clipe.

Fără îndoiala ca nu pentru a merge la casa de întâlnire, nici la tripou, se îmbrăcase Pasadia în frac, își pusese lenta, cruci, stele. Aceasta nu era nimic însă pe lângă schimbarea ce găsii, după ce mă apropiai, și vorbirăm, în însăși făptura sa: părea întinerit, din mișcări și

de pe fata îi pierise orice urma de oboseala, ochii îi luceau vii, până și glasul îi suna altfel, limpede, metalic. Îmi veni dar greu să cred când mă asigură că de mult nu-și aducea aminte să fi fost atât de plictisit.

Căzuse peste dânsul o pacoste cu totul de neprevăzut. Un înalt personaj austriac care mergea cu soția sa în Egipt, trecând prin București, se oprise trei zile. Îndata ce sosise, cautase să vadă pe Pasadia cu care fusese în școala și nimeni nu mai slăbiseră, nici el, nici ea, toată vremea; pe dânsa trebuise să o însoțească la „Fumlica”, să aleagă împreună bluze românești. Și ținuseră ca Pasadia să nu lipsească de la marele prânz ce legația da, în acea seară, în cinstea lor.

Îi urai, în gând, din suflet, să aibă de asemenea plictiseli parte cât mai des. Ma întrebai totodată dacă, știind că are să re trăiască o oră-două viața pentru care fusese menit, adevărata sa viață, nu cumva era tulburat adânc, nu încolțea oare într-însul, târzie, cainta că renunțase la ea? Să scrutai pe furiș. Închis și rece, el rămâne nepătruns, dar, netăgăduit, în întreaga sa ființă, ceva vechi și mult nobil își tânguia sfârșitul.

Îi spusese că în locul lui masă să fi simțit măgulit, mișcat chiar; oamenii se purtaseră cu dânsul cum nu se putea mai frumos, îi dăseră dovada temeinică de prietenie.

— Te înșeli, îmi zise, dacă au făcut-o e numai de interes. Călătoria aceasta maschează o importantă misiune politică. De trei ani, în Balcani mocnește focul; cancelariile lucrează de zor. Stau adus aminte până și de mine... Nu, crede-mă, degeaba se face numai rău, bine sau măcar plăcere niciodată.

Fiindcă venise vorba de prietenie și de făcut bine, socotii momentul potrivit să-i spun ce mă adusese la dânsul. Zămbi.

— O fi eu nebun, cum zice lumea, dar chiar așa că să fac om pe Pirgu, nu!

Îl auzisem totuși, în timpul din urmă, și nu o singură dată, făgăduindu-i solemn nedesparțitul sau Gore tot sprijinul, risipindu-i temerile de nereușită.

— Nu numai, adăuga el, că n-am stăruit pentru numirea lui, dar am avut specială grijă să împiedic, nu e întâia oară că lucrez astfel; crezi că șapan cum e, n-ar fi parvenit până acum și el, nu l-ai fi văzut ce șef de cabinet, prefect, secretar general, deputat; nu s-ar fi și însurat bine dacă nasă fi fost eu să mă pun dea curmezișul? E desigur tot ce am făcut mai drept în viață, mai cinstit; să fi procedat altminteri, ar fi fost

imoral. Și deosebit de aceasta, lăsându-l să se ridice las pierde, mar părăsi și mi-ar veni tare greu să mă lipsesc de serviciile sale.

Din nenorocire. Ca să pot vâna fără cazna și fără a mă mânji în mlaștinele vitiului, trebuie să mă întovărășesc cu aceasta hiena, se hrănesc, să-i sufăr puturoșia. Ce te îndeamnă însă pe dumneata sal frecventezi pe Pirgu? – haz cred că nu faci de trivialitatea lui stupida. De mult tin sati atrag atenția sa te ferești de el; e mai primejdios decât îți închipui; e în stare de orice, nu e dintre aceia pe care lașitatea îi împiedica de a merge până la crima. Are mai mult de una pe conștiința. Ia seama: împotriva dumitale e foarte pornit, neputându-ți însă face deocamdată ceva mai grav, se mulțumește să te acopere de bale; o noapte întreaga a stat deunazi cu Poponel să te batjocoreasca, da, cu Poponel, căruia, de câte ori are mica sa afacere de moravuri, sari săi iei apărarea cu aceeași naivitate cu care ai alergat astă seară la mine pentru Pirgu.

Am avut de altfel neplăcerea sa constat culpabila slăbiciune ce ai de tot ce poarta stigmatul declasării, de tot ce e tarat, ratat, epava și nu tras găsi scuza nici când aș ști că e numai pentru a face studii, a lua „schițe”, fiindcă ar însemna atunci să plătești o marfă mult prea vila afară din cale scump.

Boema, odioasa, imunda Boema ucide și adesea nu numai la figurat.

Cum țin la dumneata mai mult decât la prietenia dumitale, nu m-am temut că ai să te superi pe mine și mi-am permis acest blam indiscret pe care îl estind asupra întregului fel de trai ce ai adoptat în timpul din urmă. Îl retrag însă, gata de a face amenda onorabilă, dacă mă asiguri că ești mulțumit, ca după momentele de uitare de sine nu simți în dumneata gemând demnitatea ranită?

Știi, urma el, fără să aștepte să-i răspund, știi ce precară, ce penibilă a fost existența mea lungă vreme, recunoști că aș fi avut tot dreptul să mă cred „mamzer” ul din Talmud. Știi cum ani și ani – grande mortalis aevi spațium – m-am zbatut în vid pentru neant. Ei bine, acelei vremi de încordare și de zbucium, de privații, de umilințe, îi am nostalgia... eram mulțumit. Îndata însă ce persecuția a încetat și m-am pomenit ajuns deodată la o situație la care de mult renunțasem să mai sper, a început neîmpacarea.

Eram departe de a fi un romantic și totuși amorul meu propriu a suferit văzând ca ceea ce treizeci de ani de viața austeră și proba,

treizeci de ani de sacrificii, de studiu și de laboare nu fuseseră în stare să facă, au făcut câteva nopți petrecute ca atotputernica sotie a unui președinte de consiliu. Curând ajunsei apoi la convingerea ca amețitorul meu succes nu era decât o cursă perfida pe care soarta mi-o întinsese ca să-mi arate până unde îi poate merge ironia. Tot ce râvnisem până în ajun cu ardoare: putere, parale, distincții, nu numai ca, odată dobândite, numi procurau nicio satisfacție, dar mă indispuneau, mă iritau, tămâierile îmi păreau ofense, însăși voluptatea răzbunării o găseam fada. Pentru mine alternativa era deci simplă: trebuia să am ori energia de a sta pe poziție ferm până la fine – și, înșelându-mă singur, să consimt astfel ca falimentul moral al vieții mele să fie și fraudulos – ori eleganta de a-mi suna retragerea. Eleganta aceasta am avut-o. Și, cum ce mai îmi rămânea de viețuit avea să fie fără nădejde și fără tel, am socotit că era de prisos să mai alung geniul rău care, din întâia mea tinerețe, venea întotdeauna să mă ispitească în faptul serii.

S-au mirat cei ce mă cunoșteau că nu m-am expatriat. Ți-aduci aminte de istoria italianului care venind la Paris, în timpul lui Ludovic al patrusprezecelea, a fost pe loc întemnițat la Bastilia și uitat acolo treizeci și cinci de ani. Când, în întâile zile ale Regentei, a fost în sfârșit cercetat și, dovedindu-se deplina nevinovăție i s-a spus că i se reda libertatea, nenorocitul a întrebat cu tristețe ce să mai facă cu ea și a cerut să fie lăsat în închisoare. Ca dânsul am fost și eu, sunt poate reîncarnarea lui. Ce aș fi căutat aiurea? din ce e pe lume nu mă interesează și nu-mi face plăcere nimic, absolut nimic, chiar cu ce mi-a fost atât de drag, studiu, arta, lectura, scris, dacă mă mai îndeletnicesc e numai ca să ucid timpul; la drept vorbind, pot zice, fără a face stil, ca nu trăiesc; e mult de când așteptând să i se deschidă, sufletul meu atipește pe prispa sălașelor Morții. Adastarea e pe sfârșite. Va veni apoi, adânca, uitarea...

— Uitarea, exclamai eu, în niciun caz. Opera pe care o desăvârșești de peste treizeci de ani, ieșind la lumina îți va hărăzi nemurire.

— Nu! Odată cu mine va pieri și ea. Când voi fi închis de veci ochii, o mâna credincioasă va nimici tot ce se afla aici scris. Ai văzut ca în cabinetul meu de lucru dulapurile sunt ferecate în zid și au perdele. E pentru ca să nu se vadă că nu au fund: sunt deschise pe o galerie. Înainte ca prin fata să se pună sigilii sau să se deschidă, pe din dos,

nevăzuta, mâna își va face datoria.

Ma înfiorai, știind că nu era om care să glumeasca. Erau osândite dar să piara necunoscute lucrări ce ar fi făcut admirația veacurilor, lucrări pentru scrierea cărora regăsisse pana cardinalului de Retz și cerneala lui Saintăimon, file vrednice de Tacit. Și mă cuprinse o părere de rău sfâșietoare.

— Crescut de copil în străinătate, relua el, nu aveam de unde ști ca aici suntem la porțile Răsăritului, unde scara valorilor morale e cu totul răsturnată, unde nu se ia în serios nimic. Cu o încăpățănare ce nu pledează în favoarea inteligenței mele, dar pe care nu o regret, căci, dacă ar fi să reîncep, as face la fel, nu am consimțit să mă asimilez, să mă adaptez, deși învățasem ca „Și Romae vivis, romano vivite more” Am fost firește deci privit ca un străin, mi-am făcut dușmana toată lumea. Cu scârba a trebuit să dau o luptă pentru care nu eram făcut. Văzând că era greu să mă distrugă cu „zeflemeaua” – muscam eu mai veninos – s-a urzit în jurul a ce începusem să public complotul tăcerii. Dându-mi seama că singurul mijloc de a mă răzbuna era sa nu las în urma mea nimic de care să se folosească și să se bucure alții, cum sunt lipsit de vanități subalterne, am considerat acel complot ca bine venit și am aderat la el eu-însuși. „Patrie ingrata, nu vei avea oasele mele”, a spus Scipio-Africanul să i se scrie pe mormânt. Oasele eu le las, rodul creierului meu însă, cugetarea, nu!

Se uita parca îngrijorat la ceasornic. Ma ridicai să plec.

— Mai sezi puțin, stăruie, ieșim împreună, mă însoțești până acolo. Și cu glas surd: E mai sigur.

Străbătui iar siragul de saloane unde, între toate florile afară de cele firești, dăinuia, ca îmbălsămat, cu Olimpul sau sulimenit și pastorală sa dulceagă, veacul galant. Dar, în cel mai împodobit din ele, contrastând viu cu minunile de gingășie ce se aflau acolo, răsărea posomorât, din umbra unui colț, chipul unui om de o stirpe cu totul alta decât a acelora, bărbați și femei, cesi surâdeau viclean sau gales din cadre. Ma reținui. Asemănarea sa cu Pasadia era așa desăvârșită ca s-ar fi zis că era chiar acesta, mai tânăr numai, costumat în urâtul port boieresc de acum o sută de ani.

— E străbunicul meu, zise Pasadia. Fiind din familie singurul pentru care am simpatie nu i-am ars, ca celorlalți, portretul. Fu un Bergami. Mândrețea lui, aureolata de prestigiul ce înveșmânta în ochii femeilor pe aceia cari au ucis, îl făcu să treacă de la coada butcei

domniței Ralu la dânsa în pat. Primi drept plata Magura și topuzul armășiei. Cum vezi dar, surceaua na sărit departe de trunchi și cred că și starea sa sufleteasca trebuie să fi fost cam la fel cu a mea pentru ca el, în floarea vârstei, să se fi lăsat, cu știrea lui, să fie otrăvit.

Portretul acesta e unul din puținele lucruri de aici ce-mi aparțin, restul e tot cu chirie.

Coborâram încet scara, vorbind. Jos așteptau doi feciori și lăncu Mitan, credinciosul casei. De după uși priveau curioase alte slugi. Cupeul porni repede și curând ajunserăm în strada Vienei.

— Dacă îl întâlnești pe Pirgu, îmi recomanda el la despărțire, spune-i că am făcut cum am crezut mai bine și ca în noaptea asta plec... la munte.